

ES fondu makroekonomiskās ietekmes izvērtējums

Otrā posma ziņojums

Līgums Nr.FM 2007/ERAF – 5.2.3. – 2

Pasūtītājs:

LR Finanšu ministrija
Smilšu iela 1
Rīga LV-1919

Izpildītājs:

Biedrība „Baltijas Starptautiskais Ekonomikas Politikas Studiju centrs”
Strēlnieku iela 4a
Rīga LV-1010

Izpildītāja partneris:

SIA „Baltijas Konsultācijas”
Kr. Valdemāra 33-7
Rīga LV-1010

2008. gada jūnijs
Rīga

Satura rādītājs

Anotācija	3
1 Ievads	4
2 Izmantotā modelēšanas pieeja.....	5
Modeļa apraksts.....	5
Interpretācija un apspriešana	7
3 Rezultāti	10
2004.-2006. gada programmēšanas periods.....	10
2007.-2013. gada programmēšanas periods.....	12
Ietekme pa sektoriem	13
Salīdzinājums ar pirmā posma ziņojumu	15
4 Politikas izklāsts	16
Vai fondi ir veicinājuši Latvijas ekonomikas destabilizāciju?.....	16
Mācība nākotnei.....	17
5 Modeļa atjaunināšana un turpmāka izpēte	18
Specializēta modelēšanas komanda	18
Ko nevajadzētu darīt!.....	19
Turpmākie pētījumi	19
Atsauces	20

Anotācija

Šajā ziņojumā tiek piedāvāts pārskats par projekta „ES fondu makroekonomiskās ietekmes izvērtējums” otro posmu. Galvenais šī projekta darba posma uzdevums bija Latvijai izstrādāt piecu sektoru makroekonomisko modeli. Ziņojuma galvenajā daļā ir neformāls modeļa apraksts, kā arī aplūkoti daži nozīmīgi pieņēmumi un interpretācijas jautājumi. Detalizēts tehniskais modeļa apraksts ir izklāstīts 1. pielikumā.

Modelis tika izmantots, lai izvērtētu ietekmi katrā no diviem programmēšanas periodiem: no 2004. gada līdz 2006. gadam un pašreizējam no 2007. gada līdz 2013. gadam. Rezumējot, modeļa rezultāti abos periodos norāda uz samērā ievērojamu pozitīvu ietekmi uz izlaidi, budžeta bilanci un ražīgumu, bet negatīvu ietekmi uz inflāciju un tirdzniecības bilanci. Izmantojot pamata pieņēmumu, kur 2004.-2006. gada periodā privātā kapitāla izspiešana ir 30% un izlaides elastība ir 0.8, kopējā ietekme uz IKP piecu gadu periodā līdz 2008. gadam tika lēsta 21.3 procentpunktu apmērā, bet kopējā ietekme uz cenu līmeni bija 8.5 procentpunkti, kur gada inflācijas ietekme bija robežās no 3.4 procentpunktiem līdz pat mīnus 0.5 procentpunktiem. Aplūkojot 48.8% ekonomikas izaugsmi (salīdzināmās cenās), kuru piedzīvojām no 2004. līdz 2007. gadam, 14.5 procentpunkti ir attiecināmi uz fondu ietekmi, savukārt, inflācijas daļa, kas attiecināma uz fondu ietekmi, ir aptuveni 25%. Ietekme uz budžeta bilanci visos gados bija pozitīva, bet ietekme uz tirdzniecības bilanci bija negatīva, un 2007. gadā izskaidroja aptuveni vienu trešdaļu deficīta. Tiek minēts, ka paši par sevi fondi nebija destabilizējoši, bet pēdējo trīs vai četru gadu ekonomisko apstākļu rezultātā politikas veidotāji visticamāk ir pārāk zemu novērtējuši kredītu tirgus izmaiņu ietekmi kombinācijā ar fondiem. 2007.-2013. gada periodā ietekme gan uz izlaidi, gan uz inflāciju ir ar tādām pašām zīmēm kā iepriekšējā periodā, bet nedaudz vājākas, un ilgtermiņa produktivitātes ietekme atvieglo negatīvo tirdzniecības bilances ietekmi. Tādējādi deviņu gadu periodā līdz 2015. gadam tiek lēsts, ka kopējā IKP ietekme būs tikai nedaudz virs 30%, bet kopējā cenu līmeņa ietekme būs nedaudz virs 9%. Šajā periodā fondi pilnībā būs aprītē Latvijas ekonomikas tempu samazināšanās laikā, un tādējādi visticamāk tiem būs stabilizējoša ietekme.

Salīdzinājumā ar pirmā posma ziņojumu pamatā nav nekādu izmaiņu – modelēšanas pieeja padara pirmajā izpētes posmā *ad hoc* veikto darbu daudz sistemātiskāku.

Modelēšanai vajadzētu būt regulāram ieguldījuma politikas analīzē, un modeļa atjaunināšanai ir ieteicams izveidot speciālu pētnieku grupu, kas nodrošinātu nepārtrauktu tā atjaunināšanu. Tomēr jauns fondu pētījums varētu nebūt nepieciešams līdz pat 2010. gadam. Kas attiecas uz modeļa paplašināšanu, mēs ieteiktu nepalielināt sektoru skaitu un uzskatīt reģionālo modeli par neiespējamu, pamatojoties uz datu nepieejamību. No otras puses varētu būt noderīgi izstrādāt trīs valstu QUEST tipa modeli visām trijām Baltijas valstīm.

Mēs noteikti ieteiktu fondu ietekmes izvērtējumu izstrādāt arī uzņēmumu līmenī.

1 Ievads

Šajā projekta nobeiguma posmā, izejot no Tehniskajām Specifikācijām (TS) un Tehniskā ievadziņojuma (TI), ietilpa:

1. Vidējā termiņa makroekonomiskās prognozēšanas modeļa izstrāde, lai izvērtētu ES fondu ietekmi atbilstoši Latvijas specifiskajai situācijai, kur ietilpst dažādu rādītāju mijiedarbība, tai skaitā to sadalījums pa ieguldījumu veidiem;
2. Tehniskā apraksta un modeļa lietotāja rokasgrāmatas sagatavošana;
3. Vidējā termiņa modeļa rezultātu salīdzināšana ar iepriekš sagatavotā ziņojuma rezultātiem;
4. Informatīva semināra organizēšana Latvijas Republikas Finanšu ministrijas un citu iestāžu pārstāvjiem;
5. Apmācību semināra organizēšana Latvijas Republikas Finanšu ministrijas pārstāvjiem;
6. Vispārēju un specifisku secinājumu un ieteikumu sniegšana sabalansētākas tautsaimniecības attīstības veicināšanai;
7. Ieteikumi turpmākai sistemātiskai un regulārai modeļa atjaunināšanai.

Galvenais šī projekta posma uzdevums bija izstrādāt vidējā termiņa makro modeli atbilstoši iepriekš minētajam 1. punktam. Tas tika rūpīgi izstrādāts un pārrunāts ar Finanšu ministrijas pārstāvjiem un ekspertiem regulārās sanāksmēs kopš 2008. gada sākuma, un šai laikā ir pastāvīgi uzlabots. Projekta rezultāti un pieejas apraksts tika prezentēts divās Eiropas Savienības struktūrfondu uzraudzības komitejas sanāksmēs 06.11.2007. un 18.06.2008. Šīs prezentācijas ir uzskatāmas par informatīvajiem semināriem. Apmācību seminārs Latvijas Republikas Finanšu ministrijas pārstāvjiem (5. punkts) notika 19.06.2008. Savukārt šis ziņojums koncentrēts uz modeļa aprakstu (2. punkts), rezultātu, kas gūti izmantojot modeli, salīdzinājumu ar pirmā posma ziņojuma rezultātiem (3. punkts), secinājumu un ieteikumu sniegšanu sabalansētākas tautsaimniecības attīstības veicināšanai (6. punkts), kā arī uz ieteikumu sniegšanu turpmākai sistemātiskai un regulārai modeļa atjaunināšanai.

Jau uzreiz ir jāsaka, ka modelēšanas vingrinājumi atbalsta uzskatu, ka ES fondiem ir bijusi pozitīva ietekme uz galvenajiem rādītājiem, piemēram, ražīgumu un IKP 2004.-2006. gada programmēšanas periodā, kā arī, ka ir paredzama pozitīva ietekme arī 2007.-2013. gada programmēšanas periodā. Tai pat laikā uzskats, ka fondi varētu būt atbildīgi par līdzsvara trūkumu, kas Latvijā ir novērojams pēdējos gados, vai arī tam, ka šie fondi varētu būt nestabilitātes avots nākotnē, tiek visai atturīgi atbalstīts. Īstenībā ir gluži pretēji – fondi visticamāk kompensēs saimnieciskās darbības lejupslīdi, kas ir nesen sākusies Latvijā un mūsu Baltijas kaimiņvalstīs. Šie secinājumi ir detalizēti aplūkoti rezultātu sadaļā.

Ziņojuma struktūra ir šāda: nākamajā sadaļā ir aplūkots salīdzinoši netehnisks pārskats par izmantotās modelēšanas pieejas metodoloģiju, tai skaitā tās stipro pušu un

ierobežojumu izklāsts. 3. sadaļā tiek piedāvāti galvenie rezultāti un to salīdzinājums ar pirmā posma ziņojuma rezultātiem. 4. sadaļā ir aplūkota politikas līdzdalība. 5. sadaļā ir sniegtas rekomendācijas modeļa atjaunināšanai, kā arī ieteikumi turpmākajiem pētījumiem, kas uzlabotu mūsu izpratni par fondu ietekmi.

2 Izmantotā modelēšanas pieeja

Pirmā posma ziņojumā tika aplūkotas dažādas pieejas, lai izvērtētu ES fondu ietekmi uz saņemto tautsaimniecību vai tautsaimniecībām, piemēram, ekonometriskā analīze un dažādu veidu modelēšana. Ja tiek novērtēta ietekme uz vienu valsti, ekonometriskajai pieejai būtu nepieciešams liela laika periods, kurā ietilptu pieredze gan ar, gan arī bez fondiem, lai noteiktu fondu ietekmi, un minētajam uzdevumam Latvijā šādi dati nav pieejami. Tādējādi projekta komanda izvēlējās modelēšana pieeju, un no dažādajām modelēšanas pieejām izvēlējās strādāt ar mazu, piecu sektoru makroekonomisko modeli.

Modeļa apraksts

Pilns tehniskais modeļa apraksts ir izklāstīts 1. pielikumā. Šajā sadaļā mēs piedāvājam neformālu modeļa aprakstu un tā galveno īpašību raksturojumu.

Modelī ietilpst pieci sektori:

- Rūpniecība (tirgojamās preces)
- Privātie (tirgus) pakalpojumi
- Celtniecība
- Lauksaimniecība
- Sabiedriskie pakalpojumi (veselība, izglītība)

Lai gan rūpniecība tiek uzskatīta par tirgojamo preču sektoru (vai galveno tirgojamo sektoru), praksē visos sektoros ietilps tirgojamie apakšsektori, ko pierāda izmaksu-izlaides tabulas, un tas ir ņemts vērā modelēšanā. Šī procesa tehnisko skaidrojumu atradīsiet 1. pielikumā.

Modeli veido divas puses, kas mijiedarbojas – piedāvājuma puse un pieprasījuma puse. Visiem sektoriem, izņemot sabiedriskos pakalpojumus, pieprasījuma puse ir attēlota, izmantojot standarta ražošanas funkciju, kurā ietilpst arī kopējā faktoru ražīguma mainīgais. Modeļa pieprasījuma puse ir Keinsa tipa, kur kopējais pieprasījums ir sadalīts sektoru pieprasījumos, izmantojot procesu, kura pamatā ir empīriskas izmaksu-izlaides attiecības. Pieprasījuma un piedāvājuma puses mijiedarbojas, izmantojot nosacīto sektoru produkcijas cenu un algu vienādojumu. Eksports un imports netiek tieši modelēti, un ārējā bilance tiek definēta kā starpība starp kopējo produkciju un patēriņu¹.

¹ Lai gan imports un eksports netiek tieši modelēti, tie netieši parādās sektoru līmenī, transformējot kopējo pieprasījumu sektoru pieprasījumā. Detalizētu analīzi atradīsiet 1. pielikumā.

Tādējādi pamata struktūras ziņā mūsu modelis ir līdzīgs HERMIN klases modeļiem, kurus citu starpā izstrādāja Džons Bredlijs (*John Bradley*). Skatīt, piemēram, Bradley et al (2004). Tomēr daudzējādā ziņā modelis atšķiras no HERMIN, piemēram, ievērojama atšķirība ir tā, ka šajā gadījumā mēs aplūkojam jautājumu, vai ilgtermiņā modelis konverģē stabila līdzsvara stāvoklī (*steady state*), ņemot vērā, ka modelis patiešām konverģē. Detalizētāku salīdzinājumu ar HERMIN modeļiem atradīsiet 2. pielikumā.

Tehniskajās specifikācijās bija prasīts izvērtēt gan 2004.-2006. programmēšanas periodu, gan 2007.-2013. gada periodu. Abos gadījumos, lai izvērtētu fondu ietekmi, bija nepieciešams modelēt kritēriju salīdzinājumu, un tad izmantot to, lai salīdzinātu „ar un bez fondu” scenārijus. Tomēr, tā kā mēs jau zinām 2004.-2006. gada faktiskos rezultātus, bet nākotnes periodam mēs tos nezinām, pieeja katra perioda „pretnostatījumiem” bija atšķirīga. 2004.-2006. gada modelis bija pielāgots faktiskajiem datiem, t.i. datiem, kuros ietilpa fondi un to ietekme. Tādējādi pretnostatījums par „fondu neesamību” tika radīts, atņemot fondus un to aplēsto netiešo ietekmi no faktiskā iznākuma. Turpretī 2007.-2013. gada periodā vispirms tika modelēts bez-fondu pretnostatījums, un pēc tam tika pievienoti fondi². Lai veiktu kritēriju salīdzināšanu bez-fondu gadījumā 2007.-2013. gadam, bija nepieciešams veikt pieņēmumus par ārējo vidi, t.i. kopējā faktoru ražīguma attīstību, IKP un Latvijas galveno tirdzniecības partneru cenu attīstību. Detalizēta informācija par pieņēmumiem ir izklāstīta 1. pielikumā, bet kopējā faktoru ražīguma pieaugumu nenoteiktā nākotnē mēs lēšam 4% apmērā, bet attiecībā uz IKP un ārējām cenām mēs izstrādājam prognozes tuvākai nākotnei, pamatojoties uz, piemēram, SVF prognozēm, bet tālākai nākotnei mēs pieņemam, ka pieaugums konverģē uz 4%.

Kā jau minēts pirmā posma ziņojumā, fondu ietekme rodas no vienas puses no kopējā pieprasījuma efekta un no otras puses no piedāvājuma efekta. Šajā gadījumā modeļa vairāk sektoru raksturs sarežģī analīzi gan pieprasījuma, gan piedāvājuma pusē. Pieprasījumu pusē fondu izdevumi parādās vai nu kā algas, vai investīciju izdevumi. Tiek uzskatīts, ka algu izdevumu rezultātā rodas patēriņa izdevumi, tādējādi fondi vispirmām kārtām ir patēriņa vai investīciju izdevumi, un pēc tam izmaksu-izlaides attiecību rezultātā tiek pārveidoti iekšzemes sektoru izdevumos³.

Piedāvājuma pusē mēs atkal interpretējam izdevumus atbilstoši to ietekmei uz ražošanas funkciju, piemēram,

$$Y = AF(K, L)$$

kur Y ir ražošanas apjoms, F – tehnoloģijas, K – fiziskais kapitāls un L – cilvēkresursi, kas izteikti cilvēku kapitāla augmentētās vienībās, bet A ir kopējais faktoru ražīgums.

Izdevumi, kas ietekmē Ražošanas funkciju:

² Patiesībā procedūra bija daudz sarežģītāka, bet gala rezultāts bija tāds, kā aprakstīts.

³ Šī procedūra „izfiltrē” importa sastāvdaļu no kopējā patēriņa. Vairāk informācijas atradīsiet 1. pielikumā.

- *Ieguldījumi fiziskajā kapitālā (K)* – izdevumi, kas palielina kapitālu, radot tāda paša veida kapitālu (piem., ēkas, iekārtas) vai izdevumi, kas uzlabo kapitāla kvalitāti, nemainot pamattehnoloģijas.
- *Izdevumi cilvēkresursiem (L)* – izdevumi, kas palielina darbaspēka produktivitāti un kas ir tieši attiecināmi tikai uz cilvēkiem.
- *Izdevumi, kas uzlabo kopējo faktoru ražīgumu (A)* – izdevumi, kas palielina ražošanas produktivitāti, bet kas nav tieši attiecināmi ne uz fizisko kapitālu, ne cilvēkresursiem. Parasti tie ir izdevumi infrastruktūrai, piemēram, ceļiem, bet tie var būt arī ražošanu veicinoši izdevumi, kas nav fiziski attiecināmi ne uz ko, piemēram, tīklu veicināšanas izdevumi.
- *Tehnoloģiju izdevumi (F)* – izdevumi, kas izmaina veidu, kādā tiek saražota produkcija (piem., pāreja uz vēja enerģiju), un atbilst izmaiņām F. Protams, tehnoloģijas parasti ir attiecināmas uz fiziskiem objektiem, tomēr tās nevar attēlot tikai kā arvien jaudīgāku fizisko kapitālu. Tās parasti izmaina izejresursu attiecību.

Izmantojot vairākus sektorus, kopējā problēma ir, kā sadalīt izdevumus pa sektoriem. Izmantojot parastos investīciju izdevumus, var interpretēt, ka tie palielina kapitālu tajā sektorā, kurā tiek veikts ieguldījums. Arī atsevišķus infrastruktūras izdevumus var interpretēt šādā veidā, bet ietekme daļēji būs attiecināma arī uz pārējiem sektoriem; daudz vispārējāku infrastruktūras, piemēram, labāku ceļu infrastruktūras, izdevumu gadījumā ietekme ir attiecināma uz visiem sektoriem. Izdevumi, kas uzlabo cilvēkresursu kapitālu, rada līdzīgu problēmu – atsevišķa apmācība var būt kādam sektoram specifiska, bet daudz vispārējākā līmenī tiek uzlabotas iemaņas, piemēram, datora iemaņas, kuras var izmantot visos sektoros. Detalizētāku aprakstu par to, kā šie jautājumi tika atrisināti, atradīsiet 1. pielikumā.

Izmantojot iepriekš minēto pieeju, modelis tika izmantots, lai novērtētu fondu izdevumu ietekmi uz galvenajiem rādītājiem, piemēram, IKP, ražīgumu, budžeta sabalansētību, cenām un ārējo bilanci abos programmēšanas periodos – 2004.-2006. gada un 2007.-2013. gada. Šī uzdevuma rezultāti ir izklāstīti un aplūkoti šī ziņojuma 3. sadaļā.

Interpretācija un apspriešana

Pirms rezultātu aplūkošanas ir svarīgi noskaidrot, kādas tiem tiek piešķirtas nozīmes, un kādas interpretācijas ir maldinošas vai vienkārši nepareizas.

Pirmkārt, un iespējams tas ir vissvarīgākais, ne modeļa rezultāti, ne pamata scenārijs nevar tikt uzskatīts par 2007.-2013. gada (vai 2015. gada)⁴ prognozi. Ietekme ir vienkārši interpretējama kā starpība starp fondu un bez-fondu scenāriju, kur bez-fondu scenārijs ir izvēlēts, lai atspoguļotu „ticamus” pieņēmumus par Latvijas ārējās vides vidējā termiņa attīstību. Praksē daudzi notikumi var iejaukties, kā rezultātā rodas faktiski notikumi, kas ir ļoti atšķirīgi no modeļa ģenerētas dinamikas⁵.

⁴ Protams, ja kāds būtu ieinteresēts prognozēt, tam daudz piemērotāk būtu izmantot pavisam citu pieeju, piemēram, tādas neteorētiskās metodes kā VAR.

⁵ Piemēram, mūsu izvēlētie parametri stabila līdzsvara stāvoklī dod ilgtermiņa sektoru struktūru, kas ir ļoti līdzīga tam, kas tiek novērots šodien. Tas nav pārsteidzoši, jo modeļa parametri atspoguļo šodienas

Otrkārt, modeļa rezultātu pārbaudei nav pielietojami statistiskie testi.. Lai gan atsevišķas modeļa sakarības ir novērtētas, pārējās ir kalibrētas, tādējādi, modeļa strukturālo parametru vērtībām nav iespējams konstruēt ticamības intervālus. Tieši šī iemesla dēļ nav iespējama „zinātniska” izvēle starp alternatīvajiem modeļiem.

Treškārt, lai gan šis ir vairāku sektoru modelis, to izmantošana secinājumu izdarīšanai par fondu efektivitāti vai to atdevi pa sektoriem vai nozarēm ir ierobežota. Šāda veida analīzei ir nepieciešama mikro jeb uzņēmumu līmeņa pieeja.

Ceturtkārt, rezultāti ir atkarīgi no empīriskiem pieņēmumiem, par kuriem ir grūti būt pārliecinātiem. Tajos ietilpst:

- Izspiešanas apjoms (*crowding out*);
- Spekulatīva peļņas meklēšanas (*rent seeking*) pakāpe
- Infrastruktūras izdevumu ražīgums

Izspiešana

Izspiešanas jautājums jau tika aplūkots pirmā posma ziņojumā. Ir skaidrs, ka gan privātajā, gan sabiedriskajā sektorā ir un būtu bijuši projekti, kas tiktu realizēti arī tad, ja ES fondi nebūtu pieejami. Problēma, ar kuru saskārās modelētāji, ir tā, ka ir pārāk maz pierādījumu, cik lielā mērā izspiešana ir notikusi pagātnē, un vēl mazāk pierādījumu tam, kādā mērā tā varētu notikt nākotnē. 31 Pirmā mērķa reģionu izpēte Eiropā, kuru veica Ederveen et al (2003), liecināja, ka laika periodā no 1989. līdz 1993. gadam vidējā izspiešanas pakāpe bija 17%, lai gan novērojumi bija robežās no -0.95 līdz 0.75. Šajā gadījumā zemākais skaitlis norāda uz „gandrīz pilnīgu atbilstību” ES līdzfinansēšanas noteikumiem, bet augstākais skaitlis norāda 75% izspiešanu. Mums nav tiešu pierādījumu attiecībā uz Latviju, bet atsevišķi fakti liecina, ka izspiešana ir notikusi ⁶⁷.

Spekulatīva peļņas meklēšana (Rent seeking)

Otrs veids, kad fondi var būt mazāk efektīvi nekā norādīts nominālo izdevumu apjomā, ir spekulatīva peļņas meklēšana. Šī situācija rodas tad, kad ekonomiskie aģenti izmanto resursus tieši neproduktīvos veidos, lai sacenstos par peļņu. Struktūrfondu pieejamība izteikti norādīja uz peļņu vairākos gadījumos, un tādējādi aģentiem bija stimulēti sacensties par tiem. Neoficiāli pierādījumi liecina, ka Latvijā vairāki uzņēmumi tika radīti speciāli ar mērķi rakstīt projektus, lai nodrošinātu fondu finansējumu citiem. Diemžēl mums nav

ekonomisko struktūru. Praksē nākotne var būt savādāka nekā šodienā dažādos neparedzamos veidos. Piemēram, pirms 30 gadiem, samērā īsa perioda salīdzinājumā ar ilgtermiņa konvergenci, internets neeksistēja, un nebūtu bijis iespējams identificēt strukturālo attīstību, kas ir atkarīga no interneta pieejamības.

⁶ Valsts nodarbinātības aģentūras veiktā īslaicīga izdevumu samazināšana aktīvā darba tirgus politikai periodā līdz uzņemšanai var būt izskaidrojama ar vēlmi atspoguļot zemāku izdevumu bāzi, kurai vēlāk piemērot Eiropas Struktūrfondu izdevumus.

⁷ HERMIN modeļa autors Džons Bredlijs (*John Bradley*) bieži izsaka argumentu, ka pārejas ekonomikās visticamāk izspiešana nenotiek, jo tajās ir resursu pārpalikums. Tas, protams, nav attiecināms uz Latviju pēdējos gados.

formālu pierādījumu spekulatīvai peļņas meklēšanai ne Latvijā, ne arī salīdzinošām situācijām ārvalstīs.

Tā kā izspiešanas un spekulatīva peļņas meklēšana darbojas līdzīgi - samazina fondu efektivitāti, mēs tos apvienojām vienā „izspiešanas” ietekmē, un mūsu galveno aprēķinu nolūkā mēs pieņemām, ka izspiešana ir 30% apmērā. Tas labākajā gadījumā ir “informēts minējums”, un ja praksē ir vairāk vai mazāk izspiešanas, tad iegūtie rezultāti mainītos vairāk vai mazāk proporcionāli.

Infrastrukturā izdevumu ražīgums

Liela daļa kohēzijas politikas izdevumu ir paredzēta sabiedriskās infrastruktūras uzlabošanai, un samērā ilgi ir norisinājušās debates par sabiedriskajā infrastruktūrā veikto ieguldījumu ražīgumu. Piemēram skatīt Bom and Ligthart (2008). Jautājums ir: par cik ieguldījumi sabiedriskajā infrastruktūrā palielina privāto ražošanas apjomu? Apriori ir skaidrs, ka tas ir atkarīgs no ieguldījuma veida, kā arī no esošā sabiedriskā kapitāla krājuma. Tādējādi ir paredzams, ka izdevumiem par ceļiem būs lielāka ietekme uz privāto ražošanas apjomu nekā, teiksim, ieguldījumiem atkritumu apsaimniekošanā. Līdzīgi arī valstī, kurā ir labi attīstīta ceļu struktūra, lielāku ieguldījumu ceļu attīstībā robežietekme visticamāk būs mazāka nekā valstī, kur ceļu sistēma ir mazāk atbilstoša. Šo jautājumu dēļ literatūrā ir sastopami ļoti dažādi rezultāti. Piemēram, Bom and Ligthard (2008) apskata 76 pētījumus, kuru rezultāti sabiedriskā kapitāla izlaides elastībai ir robežās no -0.175 līdz 0.917, un vienkāršs vidējais rādītājs ir 0.193. Citā pētījumā - Ligthard (2002) sabiedriskā kapitāla izlaides elastības vidējais nesvērtais rādītājs ir 0.25 OECD⁸ valstīm. Tā kā Latvijas gadījumā nav pārlicinošu pierādījumu šajā jautājumā, mēs pieņemām, ka sabiedriskā kapitāla izlaides elastība Latvijā visticamāk ir līdzīga kā attīstītājās, piemēram, OECD valstīs. Turklāt mēs uzskatām, ka jo īpaši 2004.-2006. gada programmēšanas periodā esošās sabiedriskās infrastruktūras neatbilstība netieši norāda uz samērā augstu ieguldījumu atdevi sabiedriskajā kapitālā. Attiecīgi 2004.-2006. gadam mēs piemērojām 0.8 punktu ražošanas apjoma elastību, kas ir Bom and Ligthard (2008) minētā diapazona augstākajā galā. Otrajā programmēšanas periodā mēs izvēlējamies piemērot 0.5 punktu ražošanas apjoma elastību, lai atspoguļotu to, ka sabiedriskā kapitāla ietekme uz privāto ražīgumu mazinās⁹.

⁸ Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija

⁹ Tas, protams, netieši attiecas uz elastību, kas ir mazāka par 1. Tomēr, pieņemot, ka pati elastība samazinās, mēs netieši pieņemam, ka sabiedriskā kapitāla produktīvā ietekme samazinās pieaugošā tempā.

3 Rezultāti

Tehniskajos noteikumos ir prasīts katrā no diviem programmēšanas periodiem ziņot par fondu ietekmi uz vairākiem galvenajiem rādītājiem, kuros ietilpst: IKP, ražīgums, nodarbinātība, cenu līmenis, valsts budžeta bilance un ārējā bilance. Abiem programmēšanas periodiem mēs ziņojam par rezultātiem, pieņemot, ka izspiešana ir 30% un ražošanas jaudas elastība ir 0.8 (kas ir mūsu pieņēmums 2004.-2006. gada programmēšanas periodā) un 0.5 (kas ir mūsu pieņēmums 2007.-2013. gada programmēšanas periodā). Katra perioda galveno rādītāju rezultāti ir izklāstīti turpmākajās divās sadaļās. Trešajā sadaļā ir aplūkota fondu ietekme uz sektoriem.

2004.-2006. gada programmēšanas periods¹⁰

Tabulās 3.1 un 3.2 ir atspoguļota fondu ietekme uz galvenajiem rādītājiem. IKP, nodarbinātības, darba ražīguma un patēriņa cenu līmeņa¹¹ rezultāti ir atspoguļoti uzkrātā veidā. T.i., rādītājs 2006. gada IKP ailītē norāda, ka 2006. gada IKP bija par 8.2 procentiem augstāks par attiecīgo rādītāju 2003. gadā nekā tas būtu bijis gadījumā, ja nebūtu fondu. Līdzīgi arī cenu līmeņa rādītājs 2007. gadā ir interpretējams tā, ka cenu līmenis 2007. gadā ir par 9 procentiem augstāks par attiecīgo rādītāju 2003. gadā nekā tas būtu bijis bez fondu līdzdalības. No otras puses, inflācijas, budžeta bilances, tirdzniecības bilances un reālo algu rādītāji atspoguļo ietekmi katrā gadā. Ietekmes uz inflāciju rādītājs 2006. gadā ir interpretējams tādējādi, ka inflācija ir par 3.0 procentpunktiem augstāka nekā tā būtu bijusi bez fondiem. Līdzīgi arī budžeta bilances rādītājs 2007. gadā norāda, ka fondu ietekmei ir jāuzlabo budžeta bilance par 4.1 procentpunktiem no IKP. Tā kā n+2 noteikums ļauj projektus pabeigt līdz pat 2 gadiem pēc formālā projekta nobeiguma, kā arī tādēļ, ka fondu ietekmes pilnīgiem rezultātiem var būt nepieciešams laiks, ietekme tiek atspoguļota par periodu no 2004. līdz 2008. gadam ieskaitot.

¹⁰ 2004.-2006. gada programmēšanas periodā ietekme ir atspoguļota līdz 2008. gadam, lai ievērotu n+2 principu. Tomēr ir jāņem vērā, ka Kohēzijas fondam tiek piemērots n+4 princips, kas nozīmē, ka Kohēzijas fondu izdevumu, kas ir paredzēti 2009. un 2010. gadā, ietekme parādās 2007.-2013. gada plānošanas periodā

¹¹ Patēriņa cenu līmenis šeit ir IKP patēriņa deflators, un tādējādi tas mazliet atšķiras no patēriņa cenu indeksa. Tomēr parasti šie divi rādītāju dinamika ir ļoti līdzīga.

Tabula 3.1: Fondu ietekme 2004.-2006. gada programmēšanas periodā (30% izspiešana un 0.8 ražošanas apjoma elastība)

	2004	2005	2006	2007	2008
IKP (uzkrātā ietekme)	0.7	3.3	8.2	14.5	21.3
Nodarbinātība (uzkrātā ietekme)	0.8	3.2	6.1	8.5	8.9
Darba ražīgums (uzkrātā ietekme)	-0.5	-0.9	0.5	3.7	9.9
Patēriņa cenu līmenis (uzkrātā ietekme)	0.0	2.4	5.8	9.0	8.5
Patēriņa inflācija (pa gadiem)	0.0	2.2	3.0	3.4	-0.5
Valdības budžeta bilance, procentos no IKP (pa gadiem)	0.7	1.9	3.1	4.1	4.1
Tirdzniecības bilance, procentos no IKP (pa gadiem)	-2.1	-6.1	-8.4	-7.3	-3.5
Reālo algu pieaugums (pa gadiem)	0.7	2.4	2.6	3.4	3.1

Šeit varētu būt lietderīgi aplūkot, kā šie skaitļi saskan ar faktiskajiem 2004.-2007. gada perioda rādītājiem. Tā, piemēram, starp 2003. un 2007. gadu faktiskais IKP palielinājās par 48.8%, cenu līmenis paaugstinājās par 34% un tirdzniecības bilance 2007. gada bija ap -20% no IKP. Mēs varam brīvi interpretēt, ka Tabulā 3.1 minētie skaitļi norāda, ka nedaudz mazāk par 30% no kopējā faktiskā pieauguma un viena ceturtdaļa inflācijas ir attiecināma uz fondiem. Šeit ir jāpiezīmē, ka 2008. gadā inflācijas ietekme kļuva negatīva, jo līdz tam brīdim 2004.-2006. gada fondu piedāvājuma (ražīguma) ietekme sākusi dominēt par pieprasījuma ietekmi.

Tai pat laikā fondi ir „atbildīgi” par nedaudz vairāk par vienu trešdaļu 2007. gada tirdzniecības deficīta. Fondu ietekme uz faktiskajām algām ir salīdzinoši pieticīga un ir vairāk vai mazāk līdzvērtīga fondu ietekmei uz ražīgumu. Salīdzinājumam, perioda gaitā faktiskās algas pieauga par 2.4% 2004. gadā, par gandrīz 10% 2005. gadā, par vairāk kā 15% 2006. gadā un par gandrīz 20% 2007. gadā. Rodas jautājums, vai vispārēji šīs „ietekmes” ir interpretējamas kā „destabilizējošas”. Tas ir detalizētāk aplūkots turpmāk tekstā, bet sākotnējā atbilde ir: nē.

Tabula 3.2 atspoguļo tos pašus rādītājus, pieņemot, ka ražošanas apjoma elastība ir mazliet zemāka – 0.5. Ir redzams, ka tas samazinās fondu ietekmi uz IKP un palielinās ietekmi uz inflāciju un ārējo bilanci. Tas nav pārsteidzoši – ja tiek uzskatīts, ka sabiedriskais kapitāls ir mazāk efektīvs privātā sektora ražīguma veicināšanai, tad kopumā fondu labvēlīgā makroekonomiskā ietekme tiek samazināta.

Tabula 3.2: Fondu ietekme 2004.-2006. gada programmēšanas periodā (30% izspiešana un 0.5 ražošanas apjoma elastība)

	2004	2005	2006	2007	2008
IKP tirgus cenās (uzkrātā ietekme)	0.7	3.4	8.0	13.3	18.2
Nodarbinātība (uzkrātā ietekme)	0.8	3.3	6.6	9.2	9.7
Darba ražīgums (uzkrātā ietekme)	-0.5	-0.9	-0.1	2.0	6.3
Patēriņa cenu līmenis (uzkrātā ietekme)	0.0	2.4	6.5	11.4	13.3
Patēriņa inflācija (pa gadiem)	0.0	2.2	3.7	5.0	1.8
Valdības budžeta bilance, procentos no IKP (pa gadiem)	0.7	1.9	3.2	4.2	4.1
Tirdzniecības bilance, procentos no IKP (pa gadiem)	-2.1	-6.1	-8.9	-8.5	-5.9

2007.-2013. gada programmēšanas periods

Tabulas 3.3 un 3.4 atspoguļo galveno rādītāju attīstību no 2007. līdz 2015. gadam, ņemot vērā n+2 noteikumu. Līdzīgi kā iepriekš, IKP, nodarbinātības, ražīguma un cenu līmeņa ietekme ir atspoguļota uzkrātā veidā, bet inflācijas rādītāja, budžeta bilances, tirdzniecības bilances un reālo algu ietekme tiek atspoguļota pa gadiem. Šeit galvenie pieņēmumi ir, ka ražošanas apjoma elastība ir 0.5 un izspiešana ir 30%. Mēs iekļāvam arī rezultātus, kur ražošanas apjoma elastība ir 0.3. Interesanti, ka ietekme uz inflāciju un tirdzniecības bilanci perioda beigās sāk mazināties. Tas ir tādēļ, ka ražīguma ietekme sāk pilnībā darboties tikai perioda otrajā daļā.

Tabula 3.3: Fondu ietekme 2007.-2013. gada programmēšanas periodā (30% izspiešana un 0.5 ražošanas apjoma elastība)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
IKP	0.0	1.0	4.4	8.9	13.0	17.6	22.5	27.4	31.2
Nodarbinātība	0.0	1.1	4.6	7.7	9.4	10.5	11.2	11.8	11.3
Darba ražīgums	0.0	-0.7	-1.4	-0.3	1.8	4.9	8.6	12.3	16.5
Patēriņa cenu līmenis	0.0	0.1	2.9	5.7	7.4	8.1	8.5	8.7	9.3
Patēriņa inflācija	0.0	0.1	2.8	2.8	1.6	0.6	0.4	0.3	0.5
Valdības budžeta bilance, procentos no IKP	0.0	1.0	2.5	3.4	3.9	4.2	4.5	4.7	4.2
Tirdzniecības bilance, procentos no IKP	0.0	-3.2	-6.9	-6.9	-6.6	-6.1	-5.5	-5.2	-3.1
Reālo algu pieaugums	0.0	1.0	1.2	1.5	2.2	2.8	3.2	3.4	2.8

Mēs varam redzēt, ka IKP, nodarbinātības un ražīguma ietekme ir pozitīva visā simulācijas periodā, un tieši ražīgums ievērojami pieaug perioda beigās. No otras puses inflācijas ietekme ir pieticīga vairumā gadu, un ir kopā paredzams, ka ES fondi paaugstinās cenu līmeni tikai par nedaudz vairāk kā 9% deviņu gadu periodā. Ietekme uz

budžeta bilanci ir pozitīva visā periodā, ietekme uz ārējo bilanci ir negatīva visā periodā, bet tā mazinās perioda beigās, jo piedāvājuma puses ietekme paliek daudz spēcīgāka.

Tabula 3.4: Fondu ietekme 2007.-2013. gada programmēšanas periodā (30% izspiešana un 0.3 ražošanas apjoma elastība)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
IKP	0.0	1.0	4.5	8.8	12.2	15.7	19.1	22.3	24.4
Nodarbinātība	0.0	1.1	4.7	8.1	9.9	10.8	11.2	11.4	10.5
Darba ražīgums	0.0	-0.7	-1.4	-0.7	0.8	3.0	5.6	8.3	11.4
Patēriņa cenu līmenis	0.0	0.1	2.8	6.3	8.9	10.9	12.6	14.0	15.4
Patēriņa inflācija	0.0	0.1	2.8	3.4	2.4	1.8	1.5	1.2	1.2
Valdības budžeta bilance, procentos no IKP	0.0	1.0	2.5	3.4	3.9	4.2	4.4	4.5	3.9
Tirdzniecības bilance, procentos no IKP	0.0	-3.2	-6.9	-7.3	-7.4	-7.5	-7.3	-7.3	-5.5

Tabula 3.4 atspoguļo ietekmi, pieņemot, ka ražošanas apjoma elastība ir mazāka, un tāpat kā iepriekš tā rezultātā samazinās IKP un ražīguma ietekmes, bet inflācijas un tirdzniecības bilances ietekme mazliet palielinās.

Ietekme pa sektoriem

Modeļa sektoru struktūra nozīmē, ka ir iespējams veikt fondu ietekmes aprēķinus pa sektoriem. Tabula 3.5 atspoguļo fondu sadalījumu pa sektoriem 2001.-2007. gadā¹². Ir redzams, ka atbilstoši tā izmēram lauksaimniecības sektors ir relatīvi lielākais labuma guvējs. Tomēr vairums atbalsta šajā sektorā ir lauku attīstībā nevis tikai lauksaimniecībai kā tādai¹³. Turklāt nebija iespējams atrast noteiktu sektoru pielietojumu aptuveni 40% fondu, un tie tika attiecināti uz sektoriem, piemērojot formulu, kas atspoguļo dažādu izdevumu kategoriju daļas dažādos fondu izdevumos pa sektoriem.

¹² Fondu datus ietilpst: ES struktūrfondi (ERDF, ESF, EAGGF, FIFG), Kohēzijas fonds, ISPA (turpmāk zem Kohēzijas fonda), SAPARD (līdz 2006. gadam) un Phare.

¹³ Lauksaimniecība gūst labumu, protams, arī no Kopējās lauksaimniecības politikas, kas nav šeit aplūkota.

Tabula 3.5: ES fondi kā daļa no faktiskās bruto pievienotās vērtības pa sektoriem (%)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Rūpniecība	0.0	0.0	0.0	0.4	2.4	4.2	4.0
Privātie pakalpojumi	0.0	0.0	0.0	0.2	0.8	1.3	2.0
Celtniecība	0.0	0.0	0.0	0.1	3.9	5.0	4.3
Lauksaimniecība	3.2	6.6	18.8	25.0	30.7	18.1	2.0
Sabiedriskie pakalpojumi	0.1	0.1	1.1	3.2	8.0	7.2	8.9

Tabulas 3.6 un 3.7 atspoguļo izmaiņas dažādu sektoru daļās kā ES fondu sekas attiecīgi 2004.-2006. gada un 2007.-2013. gada programmēšanas periodos. Skaitļi atspoguļo laika gaitā vērojamo atšķirību starp „daļām ar fondiem” un „daļām bez fondiem”, t.i. daļa bez fondiem tika atņemta no faktiskajām daļām, kas tika novērotas laika periodā no 2004.-2008. gadam¹⁴. Tā, piemēram, 2007. gada rūpniecības rādītājs atspoguļo procentpunktus, par kādiem rūpniecības daļa ar fondiem (šajā gadījumā faktiskā izlaide) ir zemāka nekā tā būtu bijusi bez fondiem, t.i. 2007. gadā faktiskā rūpniecības daļa kopējā pievienotajā vērtībā bija 11.2%, bet fondu neesamības gadījumā tā būtu bijusi 12.5%.

Tabula 3.6: Izmaiņas IKP sektoru daļās laika periodā no 2004. līdz 2006. gadam ES fondu ietekmē

	2004	2005	2006	2007	2008
Rūpniecība	0.0	-0.3	-0.8	-1.3	-1.4
Privātie pakalpojumi	0.0	0.7	1.8	3.0	3.5
Celtniecība	0.0	-0.2	-0.6	-0.8	-0.9
Lauksaimniecība	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
Sabiedriskie pakalpojumi	0.0	-0.2	-0.6	-0.9	-1.3

Piezīme: Rādītājos ir pieņemts, ka ražošanas apjoma elastība ir 0.8 un izspiešana ir 30%

Pretēji rūpniecībai fondu ietekme uz privātajiem pakalpojumiem ir palielinājusi to daļu 2007. gadā par 3.0 procentpunktiem salīdzinājumā ar bez-fondu scenāriju. 2008. gadā ir paredzams, ka ietekme palielināsies līdz 3.5 procentpunktiem. Kāpēc privāto pakalpojumu sektorā ir tādi panākumi, lai gan tas saņēma salīdzinoši nedaudz fondu līdzekļu? Šķiet, ka atbilde ir tāda, ka fondu radītais ienākumu pieaugums rada patēriņa izdevumus, kas tiek neproporcionāli izlietoti privātajiem pakalpojumiem. Šeit ir jāņem vērā, ka visi sektori faktiski gūst labumu no fondiem absolūtos rādītājos. Skatīt Tabulas 3.8 un 3.9. Daļas ietekme atspoguļo tikai relatīvu kritumu rūpniecībā. Laika periodā no 2007. līdz 2013. gadam ir paredzams, ka rūpniecībai turpinās zust pamats, un ka privāto pakalpojumu pamats nostiprināsies fondu rezultātā (skatīt Tabulu 3.7).

¹⁴ Izņemot 2008. gadu, kur tika modelēta situācija gan ar, gan bez fondiem.

Tabula 3.7: Izmaiņas IKP sektoru daļās laika periodā no 2007. līdz 2013. gadam ES fondu ietekmē

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Rūpniecība	0.0	0.0	-0.5	-1.1	-1.4	-1.5	-1.7	-1.9	-2.1
Privātie pakalpojumi	0.0	0.0	1.0	2.2	2.8	3.2	3.6	4.0	4.4
Celtniecība	0.0	0.0	-0.3	-0.6	-0.8	-0.9	-1.1	-1.2	-1.3
Lauksaimniecība	0.0	0.1	0.2	0.2	0.3	0.4	0.5	0.5	0.4
Sabiedriskie pakalpojumi	0.0	-0.1	-0.3	-0.7	-1.0	-1.2	-1.3	-1.4	-1.4

Piezīme: Rādītājos ir pieņemts, ka ražošanas apjoma elastība ir 0.5 un izspiešana ir 30%.

Tabula 3.8: Izmaiņas pievienotajā vērtībā pa sektoriem salīdzinājumā ar bez-fondu situāciju (2004-2006)

	2004	2005	2006	2007	2008
Rūpniecība	0.3	0.8	2.4	5.2	8.6
Privātie pakalpojumi	0.2	2.8	8.7	17.3	27.9
Celtniecība	0.0	0.9	3.9	8.2	14.1
Lauksaimniecība	2.0	7.2	14.4	21.8	27.2
Sabiedriskie pakalpojumi	0.2	1.1	2.9	4.6	6.2

Piezīme: Rādītājos ir pieņemts, ka ražošanas apjoma elastība ir 0.8 un izspiešana ir 30%.

Tabula 3.9: Izmaiņas pievienotajā vērtībā pa sektoriem salīdzinājumā ar bez-fondu situāciju (2007-2013)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Rūpniecība	0.0	0.5	0.9	1.6	2.8	4.6	6.4	8.1	9.3
Privātie pakalpojumi	0.0	0.2	4.1	10.1	15.5	21.6	28.4	35.2	41.8
Celtniecība	0.0	0.0	1.0	3.9	7.1	10.8	14.6	18.3	22.1
Lauksaimniecība	0.0	2.8	9.1	16.7	24.5	33.1	41.6	50.0	54.9
Sabiedriskie pakalpojumi	0.0	0.2	1.4	2.8	3.9	4.9	5.8	6.5	6.7

Piezīme: Rādītājos ir pieņemts, ka ražošanas apjoma elastība ir 0.5 un izspiešana ir 30%.

Salīdzinājums ar pirmā posma ziņojumu

Pēc būtības starp pirmā posma ziņojumu, kura pamatā bija daļēja līdzsvara viena sektora pieeja, un šo otrā posma ziņojumu, kura pamatā ir precīzi formulēta vairāku sektoru modelēšanas pieeja, nav atšķirību. Šī modelēšana padara analīzi loģiskāku un iekšēji saskaņotāku. Tā ļauj mums arī veikt atsevišķas lietas, kas nebija iespējamās pirmā posma ziņojumā, t.i. tā ļauj:

- Integrēt pieprasījuma un piedāvājuma ietekmi vienā IKP ietekmē;
- Novērtēt fondu ietekmi uz inflāciju;
- Novērtēt fondu ietekmi uz ārējo bilanci;
- Novērtēt fondu ietekmi uz budžeta bilanci.

Otrajam projekta posmam izstrādātā modelēšanas pieeja ļauj mums arī pilnīgāk izpētīt fondu ietekmi uz dažādiem ekonomikas sektoriem. Pirmajā posmā bija iespējams noteikt, kuri sektori ir saņēmuši kādus fondus. Tagad, izmantojot šo modeli, ir iespējams noteikt, kā sektori mijiedarbojas un kā fondu ietekme tiek pārnesta no sektoru starpā. Piemēram, izrādās, ka privāto pakalpojumu sektors ir lielākais ieguvējs no fondiem, raugoties no IKP daļas viedokļa, bet rūpniecības sektors ir zaudētājs IKP daļas ziņā, lai gan rūpniecība ir saņēmusi vairāk atbalsta salīdzinot ar privātajiem pakalpojumiem. Šis rezultāts ir labs piemērs tam, cik svarīgi ir aplūkot politikas intervences vispārējā līdzsvara ietekmi.

4 Politikas izklāsts

Tehniskajos noteikumos galvenie politikas jautājumi tika koncentrēti uz iespējamo ES fondu lomu Latvijas ekonomikas destabilizācijā un līdzsvara trūkuma veicināšanā. Šo jautājumu mēs aplūkosim divos līmeņos. Pirmkārt, ko fondu pierādījumi liecina par fondu „atbildību” attiecībā uz Latvijas neseno ekonomiskā līdzsvara trūkumu? Un otrkārt, kāda ir gūtā mācība nākotnei?

Vai fondi ir veicinājuši Latvijas ekonomikas destabilizāciju?

Pirmā posma ziņojumā mēs minējām, ka fondu ietekme uz galvenajiem ekonomiskajiem rādītājiem, piemēram, ražošanas apjomu (IKP), inflāciju un ārējo bilanci, ir atkarīga no līdzsvara starp pieprasījuma ietekmi un piedāvājuma ietekmi. Šis modelis ļauj abas minētās ietekmes apvienot, un Tabulā 3.1 mēs redzam, ka 2004.-2006. gada programmēšanas perioda galvenie pozitīvie rezultāti 2008. gadā ir šādi:

Kopējais IKP pieaugums:	21.3%
Kopējas ražīguma pieaugums	9.9%
Kopējais nodarbinātības pieaugums	8.9%

Tomēr „negatīvie” rezultāti ir šādi:

Uzkrātā inflācija	8.5%
Negatīvā ietekme uz tirdzniecības bilanci	no 2.1% līdz 8.4% no IKP gadā

Vēl pozitīva ietekme bija uz budžeta bilanci un „neitrāla” ietekme uz mēreno reālo algu pieaugumu.

Ir teiciens, ka nekas ekonomikā nav par brīvu, un mūsu iegūtie rezultāti liecina, ka tieši tā ir arī ar ES fondiem – labvēlīgā izaugsme un ražīguma rezultāti ir iegūti uz inflācijas un pasliktinātas tirdzniecības bilances rēķina.

„Parastā” gadījumā fondu izraisītā papildu inflācija – robežās no -0.5 procentpunktiem līdz +3.4 procentpunktiem laika periodā no 2004. līdz 2008. gadam – tiktu viegli „absorbēta”, tomēr pārkarsušas ekonomikas situācijā un pēdējos gados piedzīvotu kredīta tirgus strukturālo izmaiņu gadījumā, papildu inflācija noteikti nebija vēlama. Arī tirdzniecības bilances rezultāts neapstrīdami nebija vēlams, lai gan tas samazinās, jo Latvijā palielinās piedāvājums, kuru veicina ražīgums.

2007.-2013. gada programmēšanas periodā makroekonomiskie apstākļi visticamāk būs pavisam savādāki, un ES fondi būs vēlams atbalsts pieprasījumam, bet ir paredzams, ka ietekme uz inflāciju, pārsvarā mazāka par 1 procentpunkta palielinājumu, būs pieticīga.

Mācība nākotnei

Vai makroekonomiskajai politikai vajadzēja būt savādākai? Šeit ir grūti atšķetināt dažādus faktorus, kuriem bija ietekme uz makroekonomisko situāciju. Neapšaubāmi lielākā ietekme uz Latvijas ekonomiku pēdējos gados ir bijusi straujajam īpašuma/kredītu uzplaukumam, kam bija ļoti maz sakara ar ES fondiem. Tomēr fondu saimnieciskajai darbībai sniegtais impulss bija kaut kas fiksēts un zināms, vismaz principā, un politika būtu varējusi to ņemt vērā. Nav skaidrs, vai tā notika arī praksē. Tikai politikas veidotāji to patiesībā zina. Tomēr šajā programmēšanas periodā Finanšu ministrijai būs pieejams modelis fondu ietekmes novērtēšanai, un, veidojot politiku, nevarēs aizbildināties ar tā saucamo „labvēlīgo nevērību”, kā varētu interpretēt makroekonomikas politikas nostāju divu gadu laikā kopš 2005. gada.

Tabulas 4.1 un 4.2 atspoguļo fondu ietekmi uz ekonomisko izdevumu struktūru 2004.-2006. gada programmēšanas periodā, un gaidāmo ietekmi 2007.-2013. gada periodā. Savā ziņā pārsteidzošs rezultāts ir lielais privātā patēriņa pieaugums. To var izskaidrot ar diviem faktoriem. Pirmkārt, sākotnēji liela fondu daļa tika uzkrāta algu veidā, un algas lielā mērā ir iztērētas patēriņa izdevumiem. Tomēr algu fonds periodā pieauga par aptuveni 20%, un ārkārtējais patēriņa pieaugums skaidrojams ar to, ka robežtieksme patērēt pārsniedza 1.. To pieļāva straujā kredītu tirgus izaugsme, kas nozīmēja, ka mājsaimniecības piedzīvoja strauju kredītu un likviditātes ierobežojumu samazinājumu. Šis efekts, protams, nav attiecināms uz fondiem. Iespējams, ja būtu izprasts, ka fondu netiešās ietekmes rezultātā radīsies tik liels pieaugums patēriņā, būtu vajadzējis piemērot ekonomiskās politikas instrumentus, lai veicinātu uzkrājumus un investīcijas.

Tabula 4.1: Kopējās izdevumu komponentu izmaiņas, 2004-2008

	2004	2005	2006	2007	2008
Privātais patēriņš	4.2	13.0	24.4	34.3	39.2
Investīcijas	1.7	4.3	7.4	11.0	13.7
Sabiedriskais patēriņš	0.0	0.2	1.0	2.7	4.6

Piezīme: Aprēķinos ir pieņemts, ka ražošanas apjoma elastība ir 0.8 un izspiešana ir 30%.

2007.-2013. gada programmēšanas periodā ir arī salīdzinoši liela ietekme uz patēriņu, lai gan tā ir mazāka salīdzinājumā ar investīcijām, nekā iepriekšējā periodā. Šajos aprēķinos mēs pieņemām vispārpieņemtāku (zemāku) robežtieksmi patērēt, ticot, ka kredītu un likviditātes ierobežojumu mazināšanās ir vienreizējs faktors.

Tabula 4.2: Kopējās izdevumu komponentu izmaiņas 2007-2015

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Privātais patēriņš	0.0	6.3	15.6	22.0	27.6	33.8	40.2	46.7	46.6
Investīcijas	0.0	1.9	5.1	8.4	12.3	16.0	19.2	22.3	24.2
Sabiedriskais patēriņš	0.0	0.0	0.2	1.5	3.3	4.6	5.9	7.0	7.8

Piezīme: Aprēķinos ir pieņemts, ka ražošanas apjoma elastība ir 0.5 un izspiešana ir 30%.

Papildus modeļa makroekonomiskajai ietekmei ir vēl viens vispārējs politikas secinājums: vairums fondu labo rezultātu ir radušies to ietekmes uz ražīgumu dēļ, un tādējādi, ja Latvija nākotnē vēlas uzlabot savu fondu izmantošanu, ir jākoncentrējas uz projektiem, kas palielina ražīgumu. Visumā ņemot, mēs uzskatām, ka sabiedriskā infrastruktūra turpinās nest labu peļņu, bet iespējams, ka ir nepieciešams uzraudzīt atsevišķus projektus, lai redzētu, kāda ir to ražīguma ietekme.

5 Modeļa atjaunināšana un turpmāka izpēte

Specializēta modelēšanas komanda

Mūsu galvenais ieteikums modeļa atjaunināšanai ir tā nodošana speciāli izveidotai komandai, kuras sastāvā būtu divi kvalificēti darbinieki, kas pastāvīgi strādātu ar modeli, un, lai gan modelim nav pastāvīgi nepieciešams pilna laika darbs, darbam ar modeli būtu jābūt regulāram. Ne modelis, ne arī pasaule, kuru tas attēlo, ir nemainīga, un modelis nav vienkāršs rīks, kurā var ievadīt kādus datus, un tas izveidos izmantojamu rezultātu. Modeļa pielietojamība ir atkarīga no komandas, kas, pirmkārt, izprot modeli un, otrkārt, izmanto tās pašas prasmes tā pastāvīgai attīstībai, kas tika izmantotas tā izstrādē. Nepieciešamība pēc nepārtrauktas atjaunināšanas ir skaidri attēlota ECFIN QUEST modelī, kuram pašlaik tiek izstrādāta trešā versija. Ja modelēšana tiek uztverta nopietni, tad modeļa atjaunināšana nebūtu jāatstāj, teiksim, Finanšu ministrijas Makroekonomikas nodaļas jaunākā līdzstrādnieka ziņā.

Viena joma, kurā samērā tieši ir iespējams ieviest atjaunināšanu, ir jaunāko izmaksu-izlaides tabulu izveide, kuras, kā paredzams, būs pieejamas šogad.

Atjauninājumu un pārskatīto simulāciju 2007.-2015. gadam laika ziņā mēs ieteiktu to darīt tad, kad būs skaidrāks priekšstats par to, kādi ir pašreizējā programmēšanas perioda izdevumi. Iespējams, tas varētu notikt tuvāko divu gadu laikā. Pa to laiku modeli apkalpojošā komanda varētu iepazīties ar modeli un cerams arī noregulēt un uzlabot to, pamatojoties uz esošajiem datiem. Lai darbinātu modeli, izmantojot jaunus fondu datus, ir nepieciešams no detalizētiem administratīvajiem datiem izveidot jaunu fonda datubāzi, un tas jau pats par sevi būs uzdevums, kuram nepieciešami vairāki mēneši.

Ko nevajadzētu darīt!

Pieredze modeļu izstrādē liek mums uzskatīt, ka ir vismaz trīs virzieni, kuros *nevajadzētu* doties:

Vairāk sektoru: Tas nebūs ļoti produktīvs vai gandarījumu sniedzošs uzdevums. Esošais modelis ar pieciem sektoriem, no kuriem četriem ir novērtētas vai kalibrētas sakarības, jau ir izstiepis informācijas pieejamību sektoru līmenī līdz robežai.

Reģionālais modelis: Vēl vairāk kā gadījumā ar vairākiem sektoriem, trūks informācijas, lai izstrādātu jēgpilnu reģionālo modeli.

Prognozēšana un cita politikas analīze: Lai gan principā modeli varētu izmantot vairākiem dažādiem politikas eksperimentiem, tas ir koncentrēts uz fondu analīzi. Nav iespējams izstrādāt vienu modeli, kas atbilstu visiem mērķiem. Piemēram, mēs uzskatām, ka viena sektora modelis ir daudz piemērotāks pamats makroekonomiskajai prognozēšanai, bet, teiksim, nodokļu politikas analīzei mēs ieteiktu izmantot mikro-simulāciju, kuras pamatā ir mājsaimniecību un uzņēmumu dati.

Turpmākie pētījumi

Uzņēmumu līmeņa pētījumi: Mūsu izpratne par kohēzijas politikas ietekmi Latvijā būtu uzlabojama, veicot pētījumu uzņēmumu līmenī¹⁵. No Lursoft un apsekojumu datiem mēs esam ieguvuši labu uzņēmumus raksturojošu informāciju, un to var sasaistīt ar fondu saņemšanu, lai piedāvātu iespēju novērtētu fondu ietekmi uzņēmumu līmenī. Tas ne tikai sniegtu papildu informāciju, bet šādai analīzei varētu pielietot ekonometriskās metodes, un tādējādi mēs varētu pakļaut fondu ietekmes novērtējumus statistiskajai pārbaudei. Mēs uzskatām, ka šādas pieejas pielietošanas rezultātā tiktu iegūts augstāks fondu ietekmes pozitīvais novērtējums, salīdzinot ar ekonometrisko analīzi valsts mērogā.

Baltijas modelis? Ņemot vērā spēcīgu un pieaugošu trīs Baltijas valstu ekonomiku integrāciju, būtu vērts izstrādāt trīs valstu modeli, pēc QUEST modeļa tipa. Tas būtu vienas valsts modeļa uzlabojums, jo tas dotu iespēju integrēt ekonomiku savstarpējās saiknes un ņemt vērā publisko izdevumu ietekmes transmisiju.

¹⁵ Pamatojoties uz 29.-30. maija konferencē izteiktajiem komentāriem, šāda pieeja jau tiek izmēģināta Ungārijā

Atsauces

Bom P and J Ligthart (2008) "How productive is public capital: a meta-analysis" CESifo Working Paper No 2206, January 2008

Bradley, J., E. Morgenroth and G. Untiedt (2004) "Macro-regional Evaluation of the Structural Funds Using the HERMIN Modelling Framework", Scienze Regionali No 3, 2003

Everdeen, S, Gorter, J, de Mooij, R and Nahuis, R (2002) "Funds and Games: the Economics of EU Cohesion Policy" CBP Netherlands Centre for Economic Policy Analysis.

in't Veld, J. (2007) "The Potential Impact of the Fiscal Transfers under the EU Cohesion Policy programme" *European Economy: Economic Papers* No 283-June 2007.

Ligthart, J. E. (2002) "Public Capital and Output Growth in Portugal: An Empirical Analysis," *European Review of Economics and Finance*, 1, 3-30.